

Ooproep tot indienen van voorstellen voor de O&O opdracht: Essentiële kenmerken van kwaliteitsvolle leermiddelen in het Vlaamse onderwijs: identificatie en praktijkgerichte vertaling

Aanleiding

In het Vlaamse onderwijslandschap zijn er tal van leermiddelen om het pedagogisch-didactisch proces in de klas- en schoolpraktijk en het leren van leerlingen te ondersteunen. Denk hierbij aan (digitale) handboeken, werkboeken, lesmethoden, handleidingen, ... Deze leermiddelen vormen een belangrijke component in de dagelijkse onderwijspraktijk van leraar en leerling. Leraren(teams) vertrouwen in hun dagelijkse handelen vaak op hun leermiddelen voor zowel de vakinhoudelijke invulling (de zogenaamde leerstof) als de pedagogisch-didactische aanpak.

Vlaanderen wordt gekenmerkt door onderwijsvrijheid, waarbij ontwikkelaars van leermiddelen de vrijheid hebben om de vastgestelde eindtermen en leerplandoelen te vertalen in lesmaterialen die leraren kunnen gebruiken. De leermiddelen worden door een diversiteit aan actoren ontwikkeld: leraren(teams) zelf, uitgeverijen, lerarenverenigingen, pedagogische begeleidingsdiensten, ondersteunende instanties, ... KlasCement biedt een platform voor het delen van (zelf ontworpen) leermiddelen. Door de COVID-pandemie kwamen digitale leermiddelen (o.a. het omzetten van leerinhouden in een digitaal format; adaptieve softwarepakketten) versneld op de markt.

In het [rapport van de Commissie Beter Onderwijs](#) wordt gepleit voor de herwaardering van de leraar opdat die zich ten volle op zijn kerntaak kan concentreren. De kerntaak gaat om het leerproces van de leerling voor ogen houden, de juiste didactische handelingen stellen en de leerling motiveren. Bij het stellen van de juiste didactische handelingen moet de leraar zich kunnen beroepen op kwaliteitsvolle hand- en leerwerkboeken. De commissie wijst op het belang van kwaliteitsvolle leermiddelen die adequaat kunnen ingezet worden door professionele leraren.

Er is evenwel weinig zicht op de kwaliteit van deze leermiddelen, de totstandkoming en het gebruik ervan. Momenteel woedt in Vlaanderen een maatschappelijk debat over de kwaliteit van leermiddelen. Men verwijst hierbij onder meer naar een gebrek aan externe kwaliteitscontrole. Maar ook de professionaliteit en autonomie van de leraar wordt aangehaald bij discussies over hand- en werkboeken: er wordt gevreesd dat een sterke nadruk op het gebruik van hand- en werkboeken leraren voornamelijk als uitvoerders dreigt te benaderen. Ook naar de kostprijs van leermiddelen zoals hand- en werkboeken wordt vaak verwezen in de discussie over de rol van hand- en werkboeken in het onderwijs (zie onder meer De Man & Van den Brande, 2018; Studiedag van Platform L. in 2019)¹. Momenteel worden verkennende gesprekken afgerond in het kader van

¹De Man, L., & Van den Brande, M. (2018). *Over schoolboeken en leermiddelen*. Leuven: Politeia.
Platform L. (2019). *Geboeid door het handboek. Studiedag*. Leuven: KU Leuven.

de opdracht 'Naar een Kwaliteitsalliantie' m.b.t. het garanderen van kwaliteitsvolle leermiddelen. Hierbij wordt bij relevante actoren zowel de bereidheid als cruciale condities voor het tot stand komen van een kwaliteitsalliantie verkend. In het voorjaar van 2022 zal over de resultaten van deze verkennende gesprekken gerapporteerd worden.

Er wordt algemeen aangenomen dat goede leermaterialen – die vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch correct zijn – het lesgeven én het leren ondersteunen. Eerder onderzoek toont dat het handboek een verschil kan maken voor leerlingresultaten, maar het geeft onmiddellijk ook aan dat het handboek slechts één factor in onderwijs is (zie onder meer Bellens, et al., 2019; Dockx, et al., 2020; Goffin et al., 2016)². Veel hangt ook af van het gebruik van de handboeken en ruimer de leermaterialen én de wijze waarop dit in het ruimere leerproces en leerinhouden wordt ingebed. De manier waarop leraren én leerlingen ermee omgaan is ook erg bepalend.

Momenteel ontbreken in Vlaanderen kaders en gegevens over welke kenmerken de leermiddelen al dan niet kwaliteitsvol maken. Tegelijk is er een sterke nood aan een praktijkgerichte en concrete vertaling van de resultaten van deze inzichten om **onderbouwde ondersteuning te bieden aan de leraren in de klas**. Dergelijke praktijkgerichte resultaten bieden leraren handvatten om op een onderbouwde wijze naar leermiddelen in hun eigen klascontext te kijken. Hierdoor kunnen leraren met meer vertrouwen in de leermiddelen zich focussen op hun kerntaak en worden ze versterkt in hun professionaliteit.

Kennisvragen

Om de leraar op de klasvloer adequaat te ondersteunen, willen we met dit onderzoek op wetenschappelijk onderbouwde wijze zicht krijgen op de kenmerken van kwaliteitsvolle leermiddelen en wat dit betekent voor de diverse leermiddelen in Vlaanderen. Dit onderzoek zal kunnen verder bouwen op de inzichten van de verkennende gesprekken en het finale rapport van het project 'Naar een Kwaliteitsalliantie' .

In dit onderzoek vragen we een wetenschappelijk onderbouwde synthese van bestaande inzichten over de volgende vragen:

1. Wat zijn **kenmerken van effectief leren/ effectieve leerprocessen**?
2. Welke plaats kunnen leermiddelen hebben in het leerproces? Wat zijn **wetenschappelijke criteria van effectieve leermiddelen** om tot effectief leren te komen en/of om een positief effect te hebben op het leerproces?
3. Welke **types** van leermiddelen zijn er? Denk hierbij aan digitale vs papieren leermiddelen, invulboeken, ... Op welke wijzen kunnen deze types van leermiddelen **vormgegeven** worden zodat ze beantwoorden aan deze criteria van effectieve leermiddelen? Wat zijn cruciale kenmerken van deze specifieke leermiddelen om tot effectief leren te komen? Wat zijn hiertoe voorwaarden? Op welke wijze wordt bij de leermiddelen verwezen naar het volledige pedagogisch-didactische proces?

² Bellens, K., Van Damme, J., & Van den Noortgate, W. (2019). The informed choice: Mathematics textbook assessment in light of educational freedom, effectiveness, and improvement in primary education. *School Effectiveness and School Improvement*, 31(2), 192-211.

Dockx, J., Bellens, K., & De Fraine, B. (2020). Do textbooks matter for reading comprehension? A study in Flemish primary education. *Frontiers in Psychology*, 10, 2959.

Goffin, E., Janssen, R., Ameel, E., Thomassen, I., Avau, I., & van Dooren, W. (2016). Hangen cijferprestaties van leerlingen in het basisonderwijs samen met het gebruikte wiskundeboek? Een mixed methods analyse. *Pedagogische Studiën*, 93(4), 206-222.

4. Op welke wijze kunnen deze types van leermiddelen **gebruikt** worden zodat ze tot effectief leren leiden? Wat zijn cruciale kenmerken van gebruik? Wat zijn hiertoe voorwaarden?

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is het nodig om te vertrekken vanuit een onderbouwd kader over effectief leren. Dit kader dient van bij aanvang geëxpliciteerd te worden.

Verwachte resultaten

Als **eindresultaat** van de O&O opdracht verwachten we:

- **een wetenschappelijk rapport** met een antwoord op de kennisvragen, inclusief rapportering over het theoretisch kader en de methodologie.

- **praktijkgerichte valorisatiematerialen.**
 - Dit onderzoek is in de eerste plaats ten dienste van de onderwijspraktijk. We vragen onmiddellijk bruikbare en praktijkgerichte materialen en instrumenten voor de onderwijspraktijk.
 - Bij de praktijkgerichte valorisatiematerialen moet rekening gehouden worden met de aard van de leermiddelen en de profielen van de gebruikers.
 - De doelgroep van deze valorisatiematerialen bestaat zowel uit onderwijsprofessionals en actoren betrokken in het professioneel continuüm van leraren. Ook voor de ontwikkelaars van leermiddelen kunnen dergelijke inzichten handvaten bieden voor interne kwaliteitsbewaking.

- **aanbevelingen** ten aanzien van
 - Leraren
 - Ontwikkelaars van leermiddelen
 - Gebruikers van leermiddelen, i.c. leraren(teams)
 - Ondersteuners van leraren(teams) doorheen het hele professionele continuüm (PBD, lerarenopleiders, ...)
 - KlasCement en andere acties in het kader van het Kenniscentrum Digisprong.

Timing en opvolging van het onderzoeksproject

De overeenkomst kan na gunning starten. De verwachte resultaten moeten ten laatste opgeleverd worden op 30 november 2022. Het onderzoek dient zo snel mogelijk opgestart te worden na de gunningsbeslissing.

Gunningsprocedure

Dit is een O&O-opdracht overeenkomstig de bepalingen van het artikel 32 van de wet van 17 juni 2016 inzake overheidsopdrachten. Alle instellingen uit het Vlaamse hoger onderwijs komen in aanmerking om een voorstel in te dienen.

De voorstellen moeten ten laatste op vrijdag 25 maart om 12.00 uur elektronisch worden bezorgd via mail aan katrijn.ballet@ond.vlaanderen.be en sbo.secretariaat@ond.vlaanderen.be. Om ontvankelijk te zijn, dienen de voorstellen volledig en nauwkeurig uitgeschreven te zijn volgens de vormelijke en inhoudelijke vereisten zoals vermeld in het aanvraagformulier en de aanvullende richtlijnen in deze uitnodiging tot het indienen van voorstellen.

Elk ontvankelijk verklaarde voorstel wordt beoordeeld door een commissie hiervoor samengesteld door de secretaris-generaal van het departement Onderwijs en Vorming.

De beoordeling zal gebeuren op basis van volgende criteria:

a. Kwaliteit van de offerte en deskundigheid van de indieners (60/100 punten)

Hierbij wordt enerzijds rekening gehouden met de visie op de opdracht, de mate waarin de methodologie een antwoord kan bieden op de onderzoeksvragen. Ook wordt de beschrijving en verantwoording van alle componenten van het onderzoeksopzet beoordeeld. Er wordt onder meer gekeken naar:

- Een adequaat theoretisch kader om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Het voorstel moet verwijzingen bevatten naar de bestaande wetenschappelijke literatuur over effectief leren en het pedagogisch-didactisch handelen van onderwijsprofessionals;
- De methodologie om de kennisvragen te beantwoorden;
- De relevantie en bruikbaarheid voor het beleid en de onderwijspraktijk;
- De kwaliteit van de voorstellen tot valorisatieproducten;
- De haalbaarheid van het plan van aanpak en bijhorende timing.
 - A.d.h.v. van de beschrijving en argumentatie van de planning.
 - A.d.h.v. de beschrijving en argumentatie van de maatregelen i.h.k.v. algemene risicobeheersing, zowel naar impact van corona, data-veiligheid en -management en mogelijke belangenconflicten.

Anderzijds zal er voor de indieners worden nagegaan in welke mate zij ervaring hebben met de uitvoering van soortgelijke onderzoeksopdrachten. We verwachten van de indieners minstens:

- Ervaring en expertise in soortgelijke wetenschappelijke onderzoeken (inclusief dataverzameling en -analyse) en ontwikkeling van valorisatievormen;
- Vertrouwdheid met theoretische kaders inzake effectief leren en het pedagogisch didactisch handelen van onderwijsprofessionals;
- Vertrouwdheid met het Vlaamse onderwijslandschap;
- Garanties inzake objectiviteit ten aanzien van instellingen die het voorwerp zijn van deze onderzoeksopdracht;
- Management- en organisatievaardigheden van het team, bestaande uit onder andere:
 - het opzetten van gelijkaardige onderzoeksprojecten;
 - het betrekken van voor het onderzoek relevante stakeholders en experts;
 - het opzetten van effectieve governance-structuren om de in het opzet bepaalde resultaten tijdig en kwaliteitsvol te realiseren.

In de beoordeling worden de 60 punten op het criterium ‘Kwaliteit van het voorstel en deskundigheid van de indieners’ onderverdeeld in 40 punten op het subcriterium “kwaliteit van het voorstel” en 20 punten op het subcriterium “deskundigheid van de indieners”.

b. Prijs van het voorstel (40/100 punten)

Het voorstel moet een gedetailleerde prijsofferte bevatten in relatie tot de verschillende onderdelen en fasen van het onderzoek. De ingediende prijzen moeten zich situeren binnen de prijsvork van minimum 58.437,5 euro en maximum 75.625 euro. Het betreft een absoluut prijscriterium. De toekenning van de punten voor de prijs gebeurt via de formule: (prijs goedkoopst ingediende voorstel/prijs ingediende voorstel) * 40. Op dergelijk door de overheid gefinancierd en door een universiteit of hogeschool uitgevoerd onderzoek is geen BTW verschuldigd.

De beoordelingscommissie stelt een gemotiveerde rangschikking van de voorstellen op. Elk onderzoeksvoorstel krijgt een score die gebaseerd is op de hierboven vermelde criteria en een

commentaar die de gegeven score verantwoordt. Als de beoordelingscommissie bijstellingen noodzakelijk acht, kunnen de voorstellen verder onderhandeld worden.

Om gerangschikt te worden dient een voorstel minstens 75% te behalen op het totaal van de bovengenoemde criteria. Die rangschikking zal ter goedkeuring worden voorgelegd aan de secretaris-generaal van het departement Onderwijs en Vorming, die definitief beslist over de gunning.

De modaliteiten van de uitvoering en de financiering van het geselecteerde voorstel zullen worden vastgelegd in een overeenkomst gesloten tussen de Vlaamse minister bevoegd voor Onderwijs en de geselecteerde indiener.

De onderzoeksactiviteiten zullen worden opgevolgd door een hiervoor door de secretaris-generaal van het departement Onderwijs en Vorming samengestelde stuurgroep.

Er wordt een online informatiesessie georganiseerd op maandag 21 februari 2022 om 14.00 uur. In deze sessie wordt de opdracht toegelicht en is er mogelijkheid tot het stellen van vragen. Inschrijving voor deze infosessie kan gebeuren via mail naar katrijn.ballet@ond.vlaanderen.be en dit ten laatste op 20 februari om 18.00 uur. Het verslag van deze informatiesessie zal op <https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/oproepen-voor-onderzoeksvorstellen> gepubliceerd worden.